

AUSTRALIË

Cees Nooteboom

Australië

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2013, 2021 Cees Nooteboom

Vormgeving omslag Brigitte Slangen

Deze bundel is eerder verschenen onder de titel *Eilanden, rijen regenwoud*

Omslagillustratie Alec Pula Lewis, *View of Country*, 2018,
acrylic on canvas. Image courtesy of Artists of Ampilatwatja

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 031 2401 8

NUR 301

ceesnooteboom.nl

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Onder het teken van Orion	7
In het huis van de vroegere Oorlog	23
Een Steen in de Woestijn	36
Darwin, Nourlangie, Kakadu	53
Eilanden, rif en regenwoud	69
De engelen van Perth	90
Paradijs op de rand van de tijd	100
Broome 1942	115

Onder het teken van Orion

Ik weet niet of iedereen een lievelingssterrenbeeld heeft, maar ik heb er een. Het is Orion, de blinde jager. In de zomer, in Spanje, als ik wakker word in die vreemde, lege uren voor de dag aanbreekt, loop ik vaak de tuin in om te zien of hij er al is. Heel stil is het dan op het eiland waar ik woon. Ik verbeeld me dat ik in de verte de zee hoor, maar daarachter is er nog een ander geluid, het geluid van de klok van de wereld. Daar moet je hele fijne oren voor hebben, maar ik denk dat ik hem hoor, die langzame wenteling van de wereld en het o zo zachte kraken van het sterrengewelf daarboven. Vaak zijn er geen wolken, en als het het goede uur is verschijnt de jager op zijn eeuwige afspraak, met Sirius, zijn hond. Ik zie zijn machtige schouders, zijn zwaard, de drie diamanten in zijn ceintuur. Hij is er, hij zal er altijd zijn, dwars op weg naar de opkomende zon die nog verborgen is. Verblind was hij ooit door koning Oinopion, en nu had het orakel tegen hem gezegd dat hij naar het Oosten moest gaan. Op zijn schouder droeg hij een jonge man uit de smidse van Hefaistos, die hem de weg zou wijzen, tot waar hij van zonnegod Helios het licht in zijn ogen terug zou krijgen. Maar Artemis doodt hem, de jager, met haar pijlen, en verandert hem in een sterrenbeeld, een jager bestaande uit sterren, de man die ik overal ter wereld het eerste zoek als ik naar de nachtelijke hemel kijk.

Poussin heeft hem een keer geschilderd. Jong is hij daar,

krachtig, een reus. Hij schrijdt met reusachtige, verende passen door een romantisch, bergachtig landschap, op weg naar de lichtende oceaan. Op zijn schouders een levende pop, zijn gids. In de wolken de goddelijke jageres. Zij staat op die wolken, zij leunt erop met haar elleboog, de wolken zijn gemaakt uit de stof van dromen, materie waarop een godin kan lopen. De mensen in het landschap zijn klein, zoals het hoort onder levende sterren. De bomen zijn wild, wijd, groen, het licht glanst op de koperen pijlenkoker van de jager. Onverstoorbaar, alsof hij niet blind was, vervolgt hij zijn weg, en dat doet hij altijd.

Ook nu, maar wat is dat voor nu? In zijn leven is er geen toeval meer, in het mijne nog wel, en dit is er een, een van mijn toevalige nu's, een ochtend in september, het vijfde uur van die ochtend. Ik heb lang gevlogen, de duisternis beneden mij moet Australië zijn, ik zoek mijn Orion, maar ik heb alleen maar mijn vliegtuigraampje, dat beslagen lijkt door de verwasemde vrieskou van de onherbergzame bovenwereld. En toch zie ik hem, maar nu is er iets vreemds, iets wat ik had moeten weten: ik zie hem omgekeerd, ik hang onder aan de wereld en ben mijn eigen tegenvoeter geworden. Ik zou mij om mijn horizontale as moeten draaien om hem te kunnen zien zoals hij zich altijd aan mij voordoet. Maar het maakt niets uit, zijn vertrouwde vorm is mij genoeg, ik weet dat hij er is. Helder straalt hij, zijn omtrek is van karbonkels geworden. Ik weet dat hij ook hier op weg is naar de zon die hem zijn ogen terug zal geven, en niet alleen aan hem, ook aan mij. Als er onder mij land is zal ik het zien, en dan zie ik het. Eerst nog als iets wat grauw is, korstig, een land van schaduwen, een zicht van bijna niets. Dan wordt het door het nieuwe licht uit zijn duisternis getrokken en begint zichzelf te tekenen.

Die eerste aanblik is onvergetelijk. Het moet ergens boven Victoria of New South Wales geweest zijn. De aarde ging open en verborg zich tegelijkertijd, want wat ik zag was een kloof in bergachtig land, een wijde, zwartgerande opening, gevuld met een wit schijnend wolkendek. Als daar tekenen van mensen waren kon ik het niet zien, dan waren ze versluierd door die lumineuze, opgebolde nevels. Leeg land dus, zoals toen, tweehonderd jaar geleden. Leeg en niet leeg. Niet leeg omdat er mensen woonden die nu Aboriginals genoemd worden, een naam die ze zichzelf niet gaven. En toch leeg, omdat het er maar tweehonderdduizend waren, op een continent zo groot als Amerika.

Soms geeft vliegen dat, heel even, de illusie van het ontdekken. Door het uur of de route lijkt het of dat land daarbeneden nog door niemand gezien is, of je de eerste bent. Dat gevoel gaat pas weg bij het eerste lichtje, de eerste weg, de eerste rechte lijnen, tekenen van mensen in het landschap. Maar zo was het natuurlijk nooit voor de eerste ontdekkers, of dat nu de Aboriginals waren van veertigduizend jaar geleden of die vreeswekkende laatkomers: wat zij zagen uit hun lage kano's of hun hoge houten schepen was altijd een omtrek, een contour, een vage veeg van land, een blauwe vorm van rotsen of bergen in de verte, dat geheimzinnigste van alles na een lange zeereis, nieuw land. Wordt dat land nu ontdekt of wilde het ontdekt worden? Als het eens zo was dat het land de ontdekkers ontdekte? Daarvoor hoeft je tenslotte alleen maar je gedachten om te draaien. Iemand denkt dat het land er moet zijn en gaat het zoeken. Als hij het vindt, wie heeft dan wie gevonden? En vervolgens: het land dat daar ligt is een gegeven. De ontdekkers brengen de rivieren, de bergen, de wilde dieren, de woestijnen niet mee. Die zijn er al, en door hun aanwezigheid dwingen ze de zogenaam-

de ontdekkers ze te ontdekken, en niet alleen dat, maar ook om zich aan te passen. Dit gegeven is uitgewerkt in een prachtig, dwars boek over de ontdekking van Australië, *The Road to Botany Bay* van Paul Carter, en ik kan me er niet aan onttrekken. Dan wordt de geschiedenis er niet een van een imperialistische chronologie waarin de nieuwe bewoners het land aan zich onderwerpen, maar eerder omgekeerd, het land, de geografische ruimte van dat land, dwingt de ontdekkers, die historisch bepaald zijn door het land waar ze vandaan komen, een nieuwe, ruimtelijke verhouding aan te gaan met hun nieuw gevonden wereld, die hen daarna voorgoed zal bepalen. Zo ging het met de Aboriginals, zo gaat het met de nieuwe bewoners.

Het conflict ontstaat daar waar de nieuwe Zuidlanders het land willen veranderen. Dat hebben de Aboriginals nooit gedaan. Ze hebben gejaagd en verzameld, zij zijn zelf het land geworden. Ze hebben niet bebouwd of ontgonnen, ze hebben het land niet wezenlijk beroerd. Je zou kunnen zeggen dat ze erop geleefd hebben als een oogst die zichzelf steeds weer opnieuw zaaide, en dat tienduizenden jaren lang, vanaf de droomtijd tot het einde, en dat einde was het begin van de anderen. Later op deze reis zal ik ze zien, de Aboriginals, en ik zal ze vooral geheimzinnig vinden, onbegrijpelijk vanwege hun ouderdom, het teken van een oneindig verwijderde afstamming dat ze met zich meedragen, een oudheid waarnaast je je vluchtig en oppervlakkig voelt. Dat zijn zonder twijfel literaire sentimenten, maar ik ontsnap er niet aan. De foto's van hun beschilderde lichamen, het concept van de droomtijd en de poëzie die daarbij hoort, de extreme complicaties van hun maatschappij waarbij die van het Japanse keizerlijk hof verbleken, de geheimzinnige geestelijke codering van hun schilderijen, en de wetenschap dat die nomadische samenleving onberoerd zo ondenkbaar lang in een uit eeuwige lucht vervaardigde

tijdsbel bestaan heeft, dát, en de vernietiging daarna die je dagelijks in Australië waar kunt nemen, de verloren, dwalende, dronken figuren die nergens bij lijken te horen, het laat je niet meer los vanaf het ogenblik dat je er bent.

Nu ben ik voor mezelf uitgehold. Orion is verbleekt, verdwenen, hij is er nog maar ik zie hem niet meer. Dat geeft niet, ik zal hem deze reis bijna dagelijks zien, steeds omgekeerd, steeds zichzelf, op weg met zijn blinde tred boven de woestijn, boven een open plek in het tropisch regenwoud. Ik ga nu landen en ruil de sereniteit van daarboven in voor het anekdotische van de aankomst. Iedereen is moe, geïrriteerd, gespannen. Douane, controle, alles, tot en met de belettering van het vliegveld, doet plotseling Engels aan. Dat voelt als teleurstelling, het is te gewoon, te weinig elders, dit ken ik al. Ook buiten lijkt het nu op een of ander Engeland. Links rijden, baksteen, getemd landschap, het geluid van de taal.

Een uur later zit ik op een stille hotelkamer naar een rudimentaire kaart van Sydney te kijken. Groen, dat betekent, zoals altijd, de parken en de tuinen, blauw het water, bleekroze het bebouwde oppervlak. Ik zoek Botany Bay, maar kan hem niet vinden. Cook was er in 1770 geland en had de plaats geschikt bevonden voor kolonisatie. In 1788 is het zover. Dan landt de Eerste Vloot met 1044 mensen, waaronder 568 veroordeelde mannen, 191 vrouwen. De reis heeft een eeuwigheid geduurd, via Rio de Janeiro, de hele wereld over. Veroordeelden, *convicts*. Daarbij heb ik altijd gedacht aan misdadigers, maar nu weet ik beter. In die dagen stond op 160 vergrijpen de doodstraf. Als alles een misdaad is heb je te veel gevangenen. Voor het stelen van schoengespen kon je al zeven jaar verbanning krijgen.

De toestand in Engeland was slecht. De koloniale oorlog met

Amerika was verloren, vanwege de aversie tegen slavernij konden de gevangenen niet meer naar Amerika getransporteerd worden, waar ze eerder door koppelbazen aan plantage-eigenaren verkocht waren, er was honger, men was bang voor opstanden, en aan de andere kant van de wereld lag een Nieuw-Holland, een eiland zo groot als een werelddeel, zo leeg als een landkaart met niets erop, Cook had alleen maar de contouren aangeraakt. Daarheen voeren nu die schepen met bannelingen, hoeren, sukkels die een brood gestolen hadden en echt ralpje. Er werd gelachen in Londen om het idee van een kolonie van dieven. Van Aboriginals wist men niet veel meer dan dat Cook ze gezien had. Maar hij had ze niet alleen gezien, hij had ze ook bewonderd.

‘Voor sommigen,’ schreef hij, ‘mogen ze de ellendigste mensen op aarde lijken, maar in werkelijkheid zijn ze veel gelukkiger dan wij Europeanen; omdat ze geen notie hebben van de overbodige maar noodzakelijke gemakken waar wij in Europa zo op uit zijn, kan het ze ook niets schelen dat ze die niet kennen. Zij leven in een Rust die niet verstoord wordt door Ongeelijkheid: volgens hun eigen zeggen leveren de Aarde en de Zee hun alles wat een mens nodig heeft om te leven; zij hebben geen enkele behoefte aan prachtige huizen, allerlei spullen et cetera, zij leven in een prachtig en prettig klimaat en de lucht is er gezond, zodat ze maar weinig behoefte hebben aan kleding, want diegenen aan wie we kleding gegeven hebben lieten die zorgeloos achter op het strand of in het woud als iets wat ze niet nodig hadden. Kort gezegd, zij schenen geen waarde te hechten aan wat we ze dan ook gaven, noch wilden ze afstand doen van iets van hun bezittingen in ruil voor iets wat wij hun wilden geven, en dit betekent, naar mijn mening, dat ze vinden dat ze alles wat in het Leven noodzakelijk is al hebben en dus geen behoefte hebben aan dingen die overbodig zijn.’

In het blauwe netwerk van waterwegen heb ik Botany Bay gevonden. Hij ligt ten zuiden van de plek waar ik me bevind. Op 13 mei 1787 was de vloot met de gevangenen vertrokken, op 20 januari van het volgende jaar, midden in de Australische zomer, liggen alle schepen voor anker in Botany Bay. Diezelfde reis duurt nu iets van zevenentwintig uur, dat is de domheid waarmee ik naar die kaart kijk, de blauwe inhammen, de groene landtongen. In mijn hoofd speelt zich een cinerama af, maar dan een waarbij ik me ook geuren probeer voor te stellen. Wat dachten die mensen? Weggerukt uit hun omgeving, bijna een jaar lang op een paar benauwde schepen. Nu lag daar het vreemde Zuidland, stil, leeg, de contouren van iets verborgens, hun nieuwe leven, maar dan wel een waarin ze nog steeds gestraften zouden zijn, gevangenen, een onderklasse.

Kaarten krijgen iets dwaas als je zo naar ze kijkt, en die dwaasheid zal zich nog verheven in de volgende dagen, omdat ik tussen al die huizen, wolkenkrabbers, veerboten, bruggen, oorlogsschepen, villa's, namen, nog steeds aan dat begin moet denken van tweehonderd jaar geleden. Wat nu een naam heeft had er toen nog geen, wat er lag was *natuur*, land, landschap dat zich voorschreef als omgeving, als lot. Alles moet vreemd geweest zijn, de bomen, de geuren, het onaangetaste, het onbewoonde. Het is misschien de laatste keer in de wereldgeschiedenis dat zoiets gebeurd is, en de gedachte is onweersaanbaar: nooit meer kan dit. Zelfs als mensen ooit de maan zullen koloniseren is die al lang van tevoren *gezien*, in kaart gebracht.

Maar waar is hier, in het Zuidland, de bron van de rivieren? Waar wonen de bewoners die niet wonen maar over het oneindige land trekken, bewegende volkeren? Wat is er achter de bergen? In de decennia die volgen zullen de nieuwgekomenen alles 'ontdekken' wat de Aborigines in hun veertigduizend

jaar gevonden hebben en onveranderd gelaten. Geen tempels, geen piramides, geen steden, alleen maar tekens van een letterlijk oppervlakkige aanwezigheid, schilderijen op rotswanden, voorwerpen, sporen van paden door het lege landschap dat twee eeuwen daarna nog steeds niet vol is, niet af, want ook nu nog benoemen de nieuwe namen ontzaglijke leegtes, dagen kun je er reizen en haast niemand zien.

Maar zover ben ik nog niet, ik heb nu alleen nog maar mijn verbazing, het gevoel waar ik mee naar buiten ga, de straat op, iemand die maar wat loopt, die een heuvel afdaald, oorlogsschepen ziet, gemeerd aan een kade, dan het water dat op de kaart zo blauw is, een o zo groene heuvel die langzaam naar boven kruipt, een barnsteenkleurige kathedraal die net zo goed in Engeland had kunnen liggen, een stad in de verte, en dan weer een afdaling, een haven in het midden van die stad, de plek die de eerste gouverneur, Arthur Phillip, had uitgekozen, veertien mijl van Botany Bay, omdat die eerdere plek hem niet beviel. Port Jackson toen, Sydney Cove, gewoon Sydney nu, een miljoenenstad aan honderd inhammen, druk, een metropool aan de andere kant van de wereld, heldere zeelucht waait erdoorheen, raakt aan de afstammelingen, de pas tweehonderd jaar oude nieuwkomers, de Zuidlanders.

Wie geschiedenis wil zien zal haar altijd zien, die ziet onder het asfalt het nieuw betreden land, ziet de hoge zeilschepen in de haven, ziet aan de gebouwen die er nu staan, de 'oude' gebouwen, hoe die nieuwkomers niet anders konden dan het land van herkomst opnieuw bouwen, ze brachten hun afkomst mee en die zag eruit als een decor, een replica van datgene wat ze achtergelaten hadden, pas later zou een eigen taal van vormen komen. Ze zetten hun bakstenen gebouwen tussen mensen die al die tienduizenden jaren nooit iets gebouwd

hadden omdat ze dat niet wilden, ze verbouwden hun granen en gewassen tussen mensen die al die eeuwen nooit iets verbouwd hadden omdat ze dat niet nodig hadden. Daarmee drongen ze de Aborigines weg uit het gebouwde, het verbouwde zodat ze weken, zich terugtrokken, verdwenen, zwierden, zich elders ophielden, zichtbaar en onzichtbaar. Paradoxaal is dat dezen de nieuwkomers hielpen, stromen wezen, sporen aanduidden, landschappen beschreven, en daarmee hun verdrijving bevestigden. Waar ik nu ben zijn ze niet meer, tenzij als uitzondering, plotselinge, zeer zichtbare verschijningen in de menigte. En die menigte? Omdat ik hier nog te kort ben, en misschien omdat ik zelf niet Engels ben doet die mij Engels aan. Een Engelsman zou eerder de verschillen zien. Die kan ik eigenlijk alleen maar horen: dit is een ander, ruwer Engels, het lijkt op cockney, of misschien is het gewoon wilder, vrijer, minder gemaniëreed dan sommig Engels. Een Engelsman heet hier een *pom*, dat klinkt niet vleidend, maar ook niet kwaadaardig. Het Engelse dat ik denk te zien komt door de context: tegen de achtergrond van een beeld van koningin Victoria en linksrijdende auto's gaan de associaties hun eigen gang. Vietnamezen, Sikhs, Grieken, Italianen, Japanners, natuurlijk, maar ook dat is in Londen niet ongebruikelijk.

Ik denk dat ik naar het zuiden loop, maar zowel op de kaart als in werkelijkheid loop ik naar het noorden. In een etalage zie ik de omgekeerde wereld: een wereldkaart met Australië bovenin, *on top*. Waarom niet? Wat is boven en onder op een draaiende bol? Ik ben niet intelligent genoeg om te bespeuren of ik in de waarheid van die kaart nu naar het zuiden of het noorden loop, maar ik loop naar Circular Quay, naar het water, waar de Opera moet zijn en waar de ferries vertrekken. Ik heb gevlogen, nu wil ik varen.

Uit de verte zie ik de Opera al. Sommige gebouwen zetten je stil. *He froze in his tracks* heet dat in avonturenromans, en het is zo. Ik sta stil, in mijn sporen bevroren. Honderd keer heb ik dat gebouw op foto's gezien, ik kende het toch al? Maar nu is het ruimte geworden, het heeft zich uit het platte vlak van de foto weggebeeldhouwd en staat daar te blazen met zijn zeilen en vleugels. Een zwaan, heb ik gehoord, een zeilboot, maar het zeildoek, de vleugels zijn van glanzend wit steen, ik kan het aanraken als ik dichterbij kom. Dit is een akropolis voor komende eeuwen, een mythisch gebouw, een persoon. Elkaar opvolgende monnikskappen, een duivelse onregelmatigheid die er als schoonheid uitziet; het vaart en vliegt, het is een hybride, een amfibie die ook nog weg zou kunnen zweven, ik draai eromheen met de begerigheid van de aanbieder. Als ik het eindelijk los kan laten is het alleen maar omdat ik het nog een keer wil zien, en dan vanaf het water.

De ferry ligt te stampen en te deinen aan de kade, de wind is wild. September, het vroege voorjaar. Iedereen heeft zijn voeten op de reling, als we wegvaren zie ik achter me steeds meer wolkenkrabbers. Kaden, andere wiegende schepen, het water roerig, meeuwen, zeilers, sleepboten, een stad aan zee. De Opera heeft zijn vizieren omhooggeschoven, in het tegenlicht is het gezicht onder die puntige, glanzende helmen een vraatzuchtige, blinde plek, een muil die de lichtzinnige zeilboten die ervoor doorvaren zou kunnen verzwelgen.

Mijn kaart geeft namen aan het water, aan de oevers, Parramatta River, Goat Island, Kirribilli Point, Woolloomooloo Bay, en ik proef die woorden, bitterzoet, zoet vanwege de klank, bitter vanwege degenen die die namen bedacht hebben en die er nu niet meer wonen. Het geluid van hun taal mocht blijven als een exotische herinnering, een versiering van het heden die